

RAAD VAN STATE
afdeling Wetgeving

CONSEIL D'ÉTAT
section de législation

advies 67.215/1
van 15 april 2020

avis 67.215/1
du 15 avril 2020

over

sur

een ontwerp van koninklijk
besluit nr. ... 'houdende
maatregelen op het vlak van de
modaliteiten inzake
hypothecair krediet in het
kader van de Coronacrisis'

un projet d'arrêté royal n° ...
'relatif aux mesures au regard
des modalités en matière de
crédit hypothécaire dans le
cadre de la crise corona'

Op 7 april 2020 is de Raad van State, afdeling Wetgeving, door de Minister van Economie en Consumenten verzocht binnen een termijn van vijf werkdagen een advies te verstrekken over een ontwerp van koninklijk besluit nr. ... 'houdende maatregelen op het vlak van de modaliteiten inzake hypothecair krediet in het kader van de Coronacrisis'.

Het ontwerp is door de eerste kamer onderzocht op 9 april 2020. De kamer was samengesteld uit Marnix VAN DAMME, kamervoorzitter, Wilfried VAN VAERENBERGH en Chantal BAMPS, staatsraden, Michel TISON en Johan PUT, assessoren, en Wim GEURTS, griffier.

Het verslag is uitgebracht door Cedric JENART, adjunct-auditeur.

De overeenstemming tussen de Franse en de Nederlandse tekst van het advies is nagezien onder toezicht van Marnix VAN DAMME, kamervoorzitter.

Het advies, waarvan de tekst hierna volgt, is gegeven op 15 april 2020.

*

Le 7 avril 2020, le Conseil d'État, section de législation, a été invité par la Ministre de l'Économie et des Consommateurs à communiquer un avis, dans un délai de cinq jours ouvrables, sur un projet d'arrêté royal n° ... 'relatif aux mesures au regard des modalités en matière de crédit hypothécaire dans le cadre de la crise corona'.

Le projet a été examiné par la première chambre le 9 avril 2020. La chambre était composée de Marnix VAN DAMME, président de chambre, Wilfried VAN VAERENBERGH et Chantal BAMPS, conseillers d'État, Michel TISON et Johan PUT, assesseurs, et Wim GEURTS, greffier.

Le rapport a été présenté par Cedric JENART, auditeur adjoint.

La concordance entre la version française et la version néerlandaise de l'avis a été vérifiée sous le contrôle de Marnix VAN DAMME, président de chambre.

L'avis, dont le texte suit, a été donné le 15 avril 2020.

*

1. Met toepassing van artikel 4, eerste lid, van de wet van 27 maart 2020 ‘die machtiging verleent aan de Koning om maatregelen te nemen in de strijd tegen de verspreiding van het coronavirus COVID-19 (I)’, waarin verwezen wordt naar artikel 84, § 1, eerste lid, 3°, van de wetten op de Raad van State, gecoördineerd op 12 januari 1973, heeft de afdeling Wetgeving zich moeten beperken tot het onderzoek van de bevoegdheid van de steller van de handeling, van de rechtsgrond, alsmede van de vraag of aan de te vervullen vormvereisten is voldaan.

*

STREKKING EN RECHTSGROND VAN HET ONTWERP

2. Het om advies voorgelegde ontwerp van koninklijk besluit is een ontwerp van bijzonderemachtenbesluit. Het beoogt een aantal in de tijd beperkte wijzigingen aan te brengen in boek VII van het Wetboek van economisch recht (“Betalings- en kredietdiensten”), teneinde het voor personen met betalingsmoeilijkheden ten gevolge van de Coronacrisis mogelijk te maken om sommige afbetalingen van hypothecaire kredieten uit te stellen.

3. De ontworpen regeling kan worden geacht rechtsgrond te vinden in artikel 5, § 1, 3° en 4°, van de wet van 27 maart 2020 ‘die machtiging verleent aan de Koning om maatregelen te nemen in de strijd tegen de verspreiding van het coronavirus COVID-19 (II)’. In het eerste lid van de aanhef van het ontwerp wordt ook nog melding gemaakt van artikel 5, § 1, 2°, van de laatstgenoemde wet, maar die bepaling heeft betrekking op de “logistieke en opvangcapaciteit” die niet wordt geregeld in het ontwerp, zodat er geen rechtsgrond in kan worden gevonden voor het ontworpen koninklijk besluit.¹

4. Overeenkomstig artikel 7, tweede en derde lid, van de wet van 27 maart 2020 (II), moet het te nemen besluit bij wet worden bekrachtigd binnen een termijn van een jaar vanaf de inwerkingtreding, bij gebreke waarvan het geacht wordt nooit uitwerking te hebben gehad.

VOORAFGAANDE OPMERKING

5. Het ontwerp van koninklijk besluit bevat zowel autonome bepalingen (artikelen 1, §§ 1 en 2, tweede lid, en 2 van het ontwerp) als bepalingen die beogen een aantal in de tijd beperkte wijzigingen aan te brengen in de artikelen VII.145 en VII.148 van het Wetboek van economisch recht (artikel 1, §§ 2, eerste lid, 3 en 4, van het ontwerp). Dergelijke werkwijze is niet bevorderlijk voor de rechtszekerheid omdat de tijdelijke wijzigingen in de artikelen VII.145 en VII.148 van het Wetboek van economisch recht enkel gelden onder de voorwaarden die, door middel van een autonome bepaling, in artikel 1, § 1, van het ontwerp, worden vastgesteld en de bestemmingen van de regeling de beide soorten bepalingen in hun onderlinge samenhang zullen

¹ Zulks wordt bevestigd door de gemachtigde die, benevens aan artikel 5, § 1, 2° en 3°, van de wet van 27 maart 2020 (II), als rechtsgrond ook nog verwijst naar artikel 5, § 1, 5°, van die wet. Deze laatste bepaling laat toe om bepaalde aanpassingen door te voeren in het arbeidsrecht en het sociaizekerheidsrecht maar biedt evenmin rechtsgrond voor het ontwerp.

moeten lezen. Bovendien mag niet uit het oog worden verloren dat een wijzigingsbepaling slechts eenmalig uitwerking heeft als gevolg waarvan de ontworpen wijziging plaatsvindt. De buitenwerkingtreding van de wijzigingsbepaling zal de aangebrachte wijziging niet ongedaan maken. Nochtans wordt in artikel 2 van het ontwerp bepaald dat het ontworpen besluit “buiten werking [treedt] op 1 november 2020”.

Rekening houdend met wat voorafgaat wordt het ontworpen koninklijk besluit het best geconcipieerd als een autonoom koninklijk besluit waarin weliswaar kan worden vermeld dat ermee tijdelijk wordt afgeweken van de meermaals genoemde bepalingen van het Wetboek van economisch recht, maar dat voor het overige enkel bestaat uit autonome bepalingen. In dat geval kan wel degelijk ook worden bepaald dat de ontworpen regeling op een vastgestelde datum buiten werking zal treden.²

ONDERZOEK VAN DE TEKST

Aanhef

6. Mede gelet op hetgeen *sub* 3 is opgemerkt met betrekking tot de rechtsgrond van het ontwerp, passe men de redactie van het eerste lid van de aanhef ervan aan als volgt:

“Gelet op de wet van 27 maart 2020 die machtiging verleent aan de Koning om maatregelen te nemen in de strijd tegen de verspreiding van het coronavirus COVID-19 (II), artikel 5, § 1, 3° en 4°;”.

7. In artikel 4, derde lid, van de wet van 27 maart 2020 (I) wordt het mogelijk gemaakt dat een beroep wordt gedaan op de procedure bedoeld in artikel 84, § 1, eerste lid, 3°, van de gecoördineerde wetten op de Raad van State, om de afdeling Wetgeving, om een advies te verzoeken “binnen een termijn van vijf werkdagen” zonder dat het spoedeisende karakter van de adviesaanvraag nog met bijzondere redenen moet worden omkleed. In de aanhef van besluiten bedoeld in artikel 4, derde lid, van de wet van 27 maart 2020 (I), moet derhalve niet de motivering van de spoedeisendheid worden weergegeven. Rekening houdend hiermee dient het vierde lid van de aanhef te worden geschrapt en moet het lid waarin wordt gerefereerd aan het advies van de Raad van State worden geredigeerd als volgt:

“Gelet op advies 67.215/1 van de Raad van State, gegeven op ..., met toepassing van artikel 4, derde lid, van de wet van 27 maart 2020 die machtiging verleent aan de Koning om maatregelen te nemen in de strijd tegen de verspreiding van het coronavirus COVID-19 (I);”

² *Beginnelsen van de wetgevingstechniek. Handleiding voor het opstellen van wetgevende en reglementaire teksten*, Raad van State, 2008, aanbeveling 159, te raadplegen op de internetsite van de Raad van State (www.raadvst-consetat.be).

Artikel 1

8. Artikel 1, § 3, van het ontwerp, strekt ertoe om “een paragraaf” toe te voegen aan artikel VII.145 van het Wetboek van economisch recht. Het huidige artikel VII.145 is evenwel niet ingedeeld in paragrafen zodat de bestaande leden van artikel VII.145 in een paragraaf 1 zouden moeten worden ondergebracht en vervolgens aan die bepaling een paragraaf 2 zou moeten worden toegevoegd met daarin de ontworpen leden onder artikel 1, § 3, van het ontwerp.³ Zoals artikel 1, § 3, van het ontwerp, thans is geconcipeerd, is dit evenwel enkel van aard om de rechtsonzekerheid, waarop ook al in de “Voorafgaande opmerking” wordt gewezen, te doen toenemen. Dezelfde vaststelling geldt trouwens ten aanzien van artikel 1, § 4, van het ontwerp, waarin niet “artikel VII.148 WER, paragraaf 1” zou moeten worden aangevuld – zoals nu in de tekst van het ontwerp wordt vermeld – doch wel “artikel VII.148, § 2, eerste lid,” van het Wetboek van economisch recht.

9. In zowel het eerste als het vierde lid van de ontworpen bepalingen onder artikel 1, § 3, van het ontwerp, wordt voorzien in de mogelijkheid tot afwijking van artikel VII.134, § 1, van het Wetboek van economisch recht. De gemachtigde verstrekte in dat verband de volgende toelichting:

“In het [eerste] lid wordt gesteld dat er kan afgeweken worden van [artikel] VII.134, § 1 WER, in het [vierde] lid wordt herhaald dat in bovenstaande omstandigheden voornoemd artikel niet van toepassing is. Inderdaad kan men in het [eerste] lid schrijven dat voornoemd artikel niet van toepassing is en dan het [vierde] lid schrappen”.

Artikel 1, § 3, van het ontwerp, dient te worden aangepast op de door de gemachtigde voorgestelde wijze.

10. Het tweede lid van de ontworpen bepalingen onder artikel 1, § 3, van het ontwerp, luidt:

“Deze wijziging kan onder meer de tijdelijke opschorting van betaling inhouden of de verlenging van de looptijd van zijn contract”.

³ Andere mogelijkheden zouden zijn om, in de plaats van de toevoeging van een paragraaf in artikel VII.145 van het Wetboek van economisch recht, te opteren voor het invoegen van een nieuw artikel VII.145/1 in het voornoemde wetboek, of voor het toevoegen van de in artikel 1, § 3, van het ontwerp, weergegeven leden aan artikel VII.145 van het Wetboek van economisch recht, zonder deze evenwel in een afzonderlijke paragraaf onder te brengen. Net zoals het geval is voor de werkwijze die erin zou bestaan om aan artikel VII.145 van het Wetboek van economisch recht een paragraaf toe te voegen, gelden de twee laatstgenoemde opties eveneens onder voorbehoud van de onder de “Voorafgaande opmerking” gedane suggestie om het ontworpen koninklijk besluit te concipiëren als een volledig autonoom besluit.

Het gebruik van de woorden “onder meer”, in de aangehaalde bepaling, doet de vraag rijzen hoe deze laatste zich verhoudt tot het bepaalde in artikel 1, § 1, 2°, van het ontwerp, dat de vraag van de kredietnemer om “een tijdelijk uitstel van betaling of verlenging van de looptijd van zijn lopende hypothecaire kredietovereenkomst” als één van de voorwaarden omschrijft. Teneinde rechtsonzekerheid te voorkomen, zou de verhouding tussen de beide voornoemde bepalingen duidelijker uit de tekst van het ontwerp moeten blijken.⁴

11. De regeling die in artikel 1, § 3, van het ontwerp, is uitgewerkt, doet de vraag rijzen of in voorkomend geval kan worden teruggevallen op de gemeenrechtelijke bewijsvoering zoals die, met de desbetreffende plafonds, is voorzien in de artikelen 1341 tot 1345 en 1353 van het Burgerlijk Wetboek. De gemachtigde beantwoordde deze vraag als volgt:

“Wat betreft uw vraag omtrent de gemeenrechtelijke bewijsvoering, meen ik dat deze veel verder gaat dan de bewijsvoering die in dit volmachtenbesluit bedoeld is. Er zal nog steeds een gedocumenteerd spoor zijn van het akkoord tot wijziging, hetzij via geschreven weg zoals een uitwisseling van e-mails waarbij de vraag van de kredietnemer en vooral de wil tot wijziging van zijn overeenkomst duidelijk tot uiting komt, hetzij via een opname van een gesprek”.

Het verdient ter wille van de duidelijkheid aanbeveling om deze toelichting te integreren in hetgeen nu al in het verslag aan de Koning wordt vermeld inzake de bewijsvoering.

Artikel 2

12. Artikel 2 maakt, net zoals de uitvoeringsbepaling, deel uit van “Hoofdstuk 2. Slotbepalingen”. Het heeft evenwel geen zin om in dergelijk hoofdstuk te voorzien. Het ontwerp bevat niet enkel geen hoofdstuk 1, maar bovendien zijn de draagwijdte en de omvang van het ontwerp van die aard dat een groepering van artikelen in hoofdstukken niet wenselijk is.

13. Het is niet opportuun om in artikel 2 van het ontwerp te expliciteren dat het “met terugwerkende kracht” in werking treedt.⁵ Er kan mee worden volstaan om te schrijven:

“Dit besluit heeft uitwerking vanaf 1 april 2020 en treedt buiten werking op 1 november 2020”.

⁴ De gemachtigde wijst er in dat verband op dat “[o]m het charter te honoreren en de banken maximale vrijheid te geven in de uitwerking van een individuele regeling voor de particulieren indien nodig, (...) er gekozen [is] om ‘onder meer’ toe te voegen”, maar deze toelichting kan geen afbreuk doen aan de noodzaak om de verhouding tussen de twee betrokken bepalingen in de tekst van het ontwerp te verduidelijken.

⁵ Aan het begrip “terugwerkende kracht” wordt niet steeds een even eenduidige betekenis gehecht (zie in dat verband onder meer T. VANCOPPERNOLLE, *Intertemporeel recht*, Antwerpen, Intersentia, 2019).

De stellers van het ontwerp zullen erover oordelen of de loutere verwijzing naar de datum van 1 april 2020 voldoende duidelijk is en of niet het best, in een bijkomend lid van artikel 2, wordt geëxpliciteerd dat het ontworpen koninklijk besluit uitsluitend geldt met betrekking tot de vanaf 1 april 2020 verschuldigde betalingen, voor zover dit uiteraard de bedoeling is.

*

1. En application de l'article 4, alinéa 1er, de la loi du 27 mars 2020 'habilitant le Roi à prendre des mesures de lutte contre la propagation du coronavirus COVID-19 (I)', qui se réfère à l'article 84, § 1er, alinéa 1er, 3°, des lois sur le Conseil d'État, coordonnées le 12 janvier 1973, la section de législation a dû se limiter à l'examen de la compétence de l'auteur de l'acte, du fondement juridique et de l'accomplissement des formalités prescrites.

*

PORTÉE ET FONDEMENT JURIDIQUE DU PROJET

2. Le projet d'arrêté royal soumis pour avis est un projet d'arrêté de pouvoirs spéciaux. Il vise à apporter un certain nombre de modifications limitées dans le temps au livre VII du Code de droit économique (« Services de paiement et de crédit »), afin de permettre à des personnes confrontées à des difficultés de paiement par suite de la crise du corona de surseoir à certains remboursements de crédits hypothécaires.

3. Le dispositif en projet peut être réputé trouver un fondement juridique dans l'article 5, § 1er, 3° et 4°, de la loi du 27 mars 2020 'habilitant le Roi à prendre des mesures de lutte contre la propagation du coronavirus COVID-19 (II)'. Le premier alinéa du préambule du projet fait également encore mention de l'article 5, § 1er, 2°, de cette dernière loi, mais cette disposition concerne « la capacité logistique et d'accueil », qui n'est pas réglée dans le projet, de sorte qu'on ne peut y trouver un fondement juridique pour l'arrêté royal en projet ¹.

4. Conformément à l'article 7, alinéas 2 et 3, de la loi du 27 mars 2020 (II), l'arrêté envisagé doit être confirmé par la loi dans un délai d'un an à partir de son entrée en vigueur, à défaut de quoi il est réputé n'avoir jamais produit ses effets.

OBSERVATION PRÉLIMINAIRE

5. Le projet d'arrêté royal comporte tant des dispositions autonomes (articles 1er, §§ 1er et 2, alinéa 2, et 2 du projet) que des dispositions visant à apporter un certain nombre de modifications limitées dans le temps aux articles VII.145 et VII.148 du Code de droit économique (article 1er, §§ 2, alinéa 1er, 3 et 4, du projet). Pareil procédé ne favorise pas la sécurité juridique, au motif que les modifications temporaires apportées aux articles VII.145 et VII.148 du Code de droit économique ne s'appliquent qu'aux conditions fixées par la voie d'une disposition autonome, inscrite à l'article 1er, § 1er, du projet, et que les destinataires de la réglementation devront lire les deux sortes de dispositions conjointement. En outre, il ne peut pas être perdu de vue qu'une disposition modificative ne produit ses effets qu'une seule fois, ce qui se traduit par la modification en projet. La fin de vigueur de la disposition modificative

¹ Ce point de vue est confirmé par le délégué qui, à titre de fondement juridique, outre l'article 5, § 1er, 2° et 3°, de la loi du 27 mars 2020 (II) cite encore l'article 5, § 1er, 5°, de cette loi. Cette dernière disposition permet d'apporter des adaptations au droit du travail et au droit de la sécurité sociale, mais ne procure pas davantage de fondement juridique au projet.

n'annulera pas la modification apportée. Cependant, l'article 2 du projet dispose que l'arrêté en projet « cesse d'être en vigueur le 1er novembre 2020 ».

Compte tenu de ce qui précède, mieux vaudrait concevoir l'arrêté royal en projet comme un arrêté royal autonome, dans lequel il peut certes être mentionné qu'il déroge temporairement aux dispositions précitées du Code de droit économique, mais qui, pour le reste, ne comporte que des dispositions autonomes. Dans ce cas, on peut effectivement mentionner également que le dispositif en projet cessera d'être en vigueur à une date déterminée ².

EXAMEN DU TEXTE

Préambule

6. Eu égard notamment à ce qui a été observé au point 3 relativement au fondement juridique du projet, on adaptera la rédaction du premier alinéa de son préambule comme suit :

« Vu la loi du 27 mars 2020 habilitant le Roi à prendre des mesures dans la lutte contre la propagation du coronavirus COVID-19 (II), l'article 5, § 1er, 3° et 4°; ».

7. L'article 4, alinéa 3, de la loi du 27 mars 2020 (I) permet d'invoquer la procédure visée à l'article 84, § 1er, alinéa 1er, 3°, des lois coordonnées sur le Conseil d'État en vue de demander un avis à la section de législation « dans un délai de cinq jours ouvrables » sans que l'urgence de la demande d'avis doive encore être spécialement motivée. Dans le préambule des arrêtés visés à l'article 4, alinéa 3, de la loi du 27 mars 2020 (I), il n'y a donc pas lieu d'indiquer la motivation de l'urgence. Le quatrième alinéa du préambule sera par conséquent omis et l'alinéa qui fait référence à l'avis du Conseil d'État sera rédigé comme suit :

« Vu l'avis 67.215/1 du Conseil d'État, donné le, en application de l'article 4, alinéa 3, de la loi du 27 mars 2020 habilitant le Roi à prendre des mesures de lutte contre la propagation du coronavirus COVID-19 (I) ».

² *Principes de technique législative. Guide de rédaction des textes législatifs et réglementaires*, Conseil d'État, 2008, recommandation 159, à consulter sur le site internet du Conseil d'État (www.raadvst-consetat.be)

Article 1er

8. L'article 1er, § 3, du projet vise à ajouter « un paragraphe » à l'article VII.145 du Code de droit économique. L'article VII.145 actuel n'est cependant pas divisé en paragraphes, de sorte que les alinéas existants de l'article VII.145 devraient être inscrits dans un paragraphe 1er et qu'il faudrait ensuite ajouter à cette disposition un paragraphe 2 comportant les alinéas en projet mentionnés à l'article 1er, § 3, du projet³. Tel qu'il est actuellement conçu, l'article 1er, § 3, du projet, est toutefois d'une nature telle qu'il ne peut qu'accroître l'insécurité juridique, dont il est déjà fait état dans l'« Observation préliminaire ». La même constatation vaut au demeurant à l'égard de l'article 1er, § 4, du projet, qui ne devrait pas prévoir un ajout à « l'article VII.148, paragraphe 1 du CDE » – comme le mentionne actuellement le texte du projet – mais bien à « l'article VII.148, § 2, alinéa 1er, » du Code de droit économique.

9. Tant l'alinéa 1er que l'alinéa 4 des dispositions en projet de l'article 1er, § 3, du projet prévoient la possibilité de déroger à l'article VII.134, § 1er, du Code de droit économique. À cet égard, le délégué a fourni l'explication suivante :

« In het [eerste] lid wordt gesteld dat er kan afgeweken worden van [artikel] VII.134, § 1 WER, in het [vierde] lid wordt herhaald dat in bovenstaande omstandigheden voornoemd artikel niet van toepassing is. Inderdaad kan men in het [eerste] lid schrijven dat voornoemd artikel niet van toepassing is en dan het [vierde] lid schrappen ».

L'article 1er, § 3, du projet sera adapté conformément à la proposition du délégué.

10. L'alinéa 2 des dispositions en projet de l'article 1er, § 3, du projet, est rédigé comme suit :

« Cette modification peut entre autres contenir la suspension temporaire de paiement ou le prolongement de la durée de son contrat ».

L'utilisation des mots « entre autres » dans la disposition citée soulève la question de savoir comment cette dernière s'articule avec la disposition de l'article 1er, § 1er, 2°, du projet, qui définit comme l'une des conditions la demande du preneur de crédit visant à obtenir « un sursis de paiement temporaire ou un prolongement de la durée de son contrat de crédit hypothécaire en cours ». Afin d'éviter toute insécurité juridique, il faudrait que le rapport entre les deux dispositions précitées ressorte plus clairement du texte du projet⁴.

11. Le régime élaboré à l'article 1er, § 3, du projet soulève la question de savoir si, le cas échéant, il est permis de faire application des règles de droit commun en matière

³ D'autres possibilités consisteraient, au lieu d'ajouter un paragraphe à l'article VII.145 du Code de droit économique, à insérer un nouvel article VII.145/1 dans le code précité, ou à ajouter les alinéas reproduits à l'article 1er, § 3, du projet à l'article VII.145 du Code de droit économique, sans toutefois les inscrire dans un paragraphe distinct. Comme tel est le cas pour le procédé qui consisterait à ajouter un paragraphe à l'article VII.145 du Code de droit économique, ces deux dernières options valent également sous réserve de la suggestion, faite dans l'« Observation préliminaire », de concevoir l'arrêté royal en projet comme un arrêté entièrement autonome.

⁴ À cet égard, le délégué souligne que « [o]m het charter te honoreren en de banken maximale vrijheid te geven in de uitwerking van een individuele regeling voor de particulieren indien nodig, (...) er gekozen [is] om 'onder meer' toe te voegen ». Cette considération ne peut toutefois pas remettre en cause la nécessité de préciser le rapport entre les deux dispositions concernées dans le texte du projet.

d'administration de la preuve, et des plafonds y relatifs, prévues aux articles 1341 à 1345 et 1353 du Code civil,. Le délégué a répondu à cette question en ces termes :

« Wat betreft uw vraag omtrent de gemeenrechtelijke bewijsvoering, meen ik dat deze veel verder gaat dan de bewijsvoering die in dit volmachtenbesluit bedoeld is. Er zal nog steeds een gedocumenteerd spoor zijn van het akkoord tot wijziging, hetzij via geschreven weg zoals een uitwisseling van e-mails waarbij de vraag van de kredietnemer en vooral de wil tot wijziging van zijn overeenkomst duidelijk tot uiting komt, hetzij via een opname van een gesprek ».

Dans un souci de clarté, il est recommandé d'intégrer cette précision dans les développements que le rapport au Roi consacre déjà actuellement à la question de l'administration de la preuve.

Article 2

12. Tout comme l'exécutoire, l'article 2 fait partie du « Chapitre 2. Dispositions finales ». Il est toutefois inutile de prévoir un tel chapitre. Non seulement, le projet ne comporte pas de chapitre 1, mais en outre la portée et l'importance de celui-ci ne rendent pas souhaitable de regrouper des articles dans des chapitres.

13. À l'article 2 du projet, il n'est pas opportun de préciser qu'il entre en vigueur « avec effet rétroactif »⁵. Il peut suffire d'écrire :

« Le présent arrêté produit ses effets le 1er avril 2020 et cesse de les produire le 1er novembre 2020 ».

Les auteurs du projet apprécieront si la simple référence à la date du 1er avril 2020 est suffisamment précise et s'il ne vaut pas mieux préciser, dans un alinéa supplémentaire de l'article 2, que l'arrêté royal en projet ne s'applique qu'aux paiements dus à partir du 1er avril 2020, pour autant bien sûr que telle soit l'intention.

DE GRIFFIER - LE GREFFIER

DE VOORZITTER - LE PRÉSIDENT

Wim GEURTS

Marnix VAN DAMME

⁵ La signification attachée à la notion d' « effet rétroactif » n'est pas toujours univoque (voir à cet égard notamment T. VANCOPPERNOLLE, *Intertemporeel recht*, Anvers, Intersentia, 2019).